

Предраг Ј. Марковић
и Чедомир Антић

АЛТЕРНАТИВНА ИСТОРИЈА СРБИЈЕ

проширено и допуњено издање са мапама

Copyright © 2021, Предраг Ј. Марковић, Чедомир Антић
Copyright © 2021 овог издања, ЛАГУНА

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

АЛТЕРНАТИВНА ИСТОРИЈА СРБИЈЕ

проширено и допуњено издање са мапама

САДРЖАЈ

Стара тема – уместо увода	11
Католичка Србија без Светог Саве, <i>Чедомир Анђић</i>	19
Историја Европе и Србије без најезди и пада Цариграда, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	24
Душан – само краљ или цар Византије, <i>Чедомир Анђић</i>	28
Цар Душан, Европа и Србија, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	32
Марица и Косово – победе, <i>Чедомир Анђић</i>	35
Срби без сећања на Косово, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	39
Деспот Стефан живи осамдесет година, <i>Чедомир Анђић</i>	42
Ренесансна Србија, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	46
Без везира и Патријаршије?, <i>Чедомир Анђић</i>	49
Без Мехмеда, Патријаршије и Велике сеобе, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	53
Хабзбуршка Србија, <i>Чедомир Анђић</i>	56
Да није било Српске револуције, <i>Чедомир Анђић</i>	60
Има ли Србије без Српске револуције?, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	64
Србија без Милоша и Вука, <i>Чедомир Анђић</i>	67
Књаз Карађорђе и српски великаши, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	71
Срби без 1848. године, <i>Чедомир Анђић</i>	74
Кнез Михаило на прослави почетка 20. века, <i>Чедомир Анђић</i>	78
Кнез Михаило нас уводи у Европу, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	82
Србија постаје република 1903. године?, <i>Чедомир Анђић</i>	85
Србија – република од 1903. године, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	89
Османски Срби у уставној турској монархији, <i>Чедомир Анђић</i>	92
Србија по вољи олигархије, <i>Чедомир Анђић</i>	96

Србијино море, <i>Чедомир Анђић</i>	98
Србија без Првог светског рата и албанске голготе, <i>Чедомир Анђић</i> ...	104
Први светски рат и Србија: победнички пехар или горка чаша?, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	108
Другачији Таненберг, <i>Чедомир Анђић</i>	112
Да је 1918. створена уједињена српска држава, <i>Чедомир Анђић</i>	114
Србија до Карлобага, или бар до рта Плоче, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	118
Без Шестојануарске диктатуре, <i>Чедомир Анђић</i>	122
Краљ Александар Карађорђевић дочекује Други светски рат, <i>Чедомир Анђић</i>	126
Другачији споразум са Хрватима, <i>Чедомир Анђић</i>	129
Срби (Југословени) спасавају свет 1938. године, <i>Предрај Ј. Марковић</i> ..	133
Без пуча од 27. марта 1941., <i>Предрај Ј. Марковић</i>	136
Србија у којој је Љотић – Тито, <i>Чедомир Анђић</i>	143
Броз је погинуо на Сутјесци..., <i>Чедомир Анђић</i>	149
Уместо Тита..., <i>Предрај Ј. Марковић</i>	153
Дражина Југославија – шта би било да је превладао Михаиловић, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	157
Алтернативна историја света после 9. маја, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	162
Либкон алтернативе Титу, <i>Чедомир Анђић</i>	166
Србија у Балканској федерацији (1950–1989), <i>Чедомир Анђић</i>	170
Два алтернативна социјалистичка излаза у бољу будућност, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	173
Светска економска криза и слом Југославије, <i>Чедомир Анђић</i>	177
Да ММФ није тражио штедњу: клање Југославије за шаку долара, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	181
Србија без Милошевићевог режима?, <i>Чедомир Анђић</i>	184
Да ли је Милошевић био лептир који је изазвао ураган, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	189
Краљ у Србији 1991. године, <i>Чедомир Анђић</i>	193
Крај 20. века не ваља без краља?, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	197
Шта би било од хрватских Срба без рата деведесетих, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	200
Са 3-4 у 21. век, <i>Чедомир Анђић</i>	204

Отац, вођа и деца нације у алтернативама, <i>Чедомир Анђић</i>	208
Два алтернативна обарања Милошевића, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	212
Да није било Сребренице, <i>Чедомир Анђић</i>	215
Сребреница – не би било свеједно, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	219
Срби победници у ратовима из деведесетих година, <i>Чедомир Анђић</i>	222
Српска победа над НАТО-ом, <i>Чедомир Анђић</i>	225
Деведесет девете Србин победио..., <i>Предрај Ј. Марковић</i>	230
Србија без атентата од 12. марта 2003. године, <i>Чедомир Анђић</i>	233
Србија са Ђинђићем после 2003. године, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	237
Србија 2121. године, <i>Чедомир Анђић</i>	240
Где је Србија 2121?, <i>Предрај Ј. Марковић</i>	246
Именски регистар	253
О ауторима	261

СТАРА ТЕМА – УМЕСТО УВОДА

Пред вама је треће издање *Алтернативне историје Србије*. Прво и друго написали смо пре пет година. Ово издање је проширено, измењено и значајно допуњено. Издавач је омогућио израду и објављивање историјских карата које представљају те алтернативне, замишљене правце развоја историје српске државе и народа.

Започели смо писање алтернативне историје након једне успеле интелектуалне игре. Поводом седамдесетогодишњице победе над фашизмом, Предраг Ј. Марковић написао је текст на једну од омиљених српских тема – пуч од 27. марта 1941. и још увек постојеће парадигме о „кобном дану који је скупо коштао српски народ“ те „славном дану у коме су Југословени/Срби пружили отпор који је, колико год био неуспешан, последично безмерно допринео савезничкој победи“. Тај текст, објављен у Културном додатку *Политике*, садржао је разложна разматрања неколико могућих праваца историјског тока, који на основу расположивих знања, историјских аналогја и логичких промишљања стављају под сумњу оба раније споменута тумачења – контрафактуално и есхатолошко.¹ После овог текста за тему су се заинтересовали и други медији. Посебно је била примећена емисија *Око* на РТС-у у којој су поред Предрага Ј. Марковића учествовали и економиста др Горан Николић и књижевник Вуле Журић, као и фељтон у *Недељнику* који су током пола године писали

¹ Текст је поново доступан на: Predrag Marković, „Šta bi bilo sa Srbima bez puča 27. marta 1941“, *Nedeljnik*, 27. 3. 2016, <https://arhiva.nedeljnik.rs/nedeljnik/portalnews/peda-markovic-sta-bi-bilo-sa-srbima-bez-puca-27-marta-1941/> (сајту приступљено 29. 5. 2020).

аутори ове књиге.² Занимање за књигу насталу на основама овог фељтона било је изванредно. Тираж два издања двоструко је премашио предвиђања издавача.

Књига *Алтернативна историја Србије* из 2016. била је пионирско дело у српској јавности. У књижевности су постојали одређени покушаји, а одбрањена је чак и једна докторска дисертација на ову тему. Двоброј часописа *Градац* из 2015. целокупан је посвећен контрафактуалној историји.³ Неколико година касније књижевник Марко Видојковић објавио је роман *Е баš вам хвала* у коме је представио контрафактуални развој догађаја према ком је СФР Југославија наставила да постоји и у 21. веку.⁴

У свету писање алтернативне историје није новина. Прихваћено је још од тридесетих година 20. века, када се у њему огледао Винстон Черчил – школовани историчар афирмисан много пре него што је постао ратни премијер Велике Британије. Он је писао о контрафактуалном развоју догађаја према коме су Конфедеративне Америчке Државе победиле у грађанском рату. У наше време запажену контрафактуалну историју објавио је један од најцењенијих историчара света, Нил Фергусон.

Упркос значајним именима која су у историографији и књижевности писала на теме овог жанра, доминантно је његово потпуно одбацивање од већине научника. Велики Едвард Кар, на чијој су књизи *Шта је историја?* стасале генерације историчара у свету, назвао је оваква промишљања „салонском игром“.⁵ Едвард П. Томпсон, критикујући детерминизам у друштвеним наукама, заједно с њим одбацује и „контрафактуалне фикције“.⁶ Томпсон је чак измислио и једну кованицу на немачком коју је применио настојећи да обухвати све ове приступе које одбацује. На другој страни, једној таквој „салонској игри“ посвећена је читава научна конференција на Универзитету у Принстону са темом „Шта ако? Контрафактуализам

² „Око: Kako bi izgledala Dražina Jugoslavija“, RTS, 18. 5. 2015; <https://www.youtube.com/watch?v=qCCV4YHihd8>, (сајту приступљено 29. 5. 2020); Predrag J. Marković, Čedomir Antić, „Alternativna istorija Srbije – feljton“, мај–децембар 2015. године, *Nedeljnik*, <https://arhiva.nedeljnik.rs/velike-price/portalnews/da-je-prihvacen-plan-z-4-da-li-je-moglo-da-bude-drugacije> (сајту приступљено 29. 5. 2020).

³ Часопис *Градац*, *Виртуелна историја: да се гојодило друшачије*, бр. 196–197, Чачак, 2015.

⁴ Marko Vidojković, *E baš vam hvala* (Beograd: Laguna, 2017).

⁵ Martin Bunzl, „Counterfactual History: A User's Guide“, *The American Historical Review*, Vol. 109, No. 3 (June 2004), 845.

⁶ „... системске анализе и структурализми, са њиховим моментима силе; контрафактуалним фикцијама; економетријским и клеометријским наклоностима – све те теорије шепалу преко програмираних рута од једне статичне категорије ка другој. Све оне заједно су Geschichtenscheissen-schlopf – неисторијско срање.“ Аутор *Сиварања енглеске радничке класе* конструисао је тако нови термин. Edward P. Thompson, *The Poverty of Theory and Other Essays* (Merlin Press: London, 1978).

и рана историја Америке“, одржана од 20. до 21. марта 2001. године.⁷ Аутори су приметили и како су највећи критичари контрафактуалне историје научници наклоњени детерминизму. Избегавајући да признају да у анализи догађаја, процеса и посебно одлука историјских личности разматрају и хипотетичке алтернативе, историчари према њиховим речима или нису искрени или су им методолошки приступи непотпуни.

Поред назива „алтернативна историја“ укорењен је и термин „контрафактуална“, дакле „противчињенична“ или „нечињенична“ историја. У многим западноевропским језицима постоји и кованица *uchronie/iscronia/iscronia*. Одатле и енглески израз *ichronia*. Потекао из старогрчког, требало је да он представља време које не постоји. Пошто „не-време“ код нас већ постоји као израз „невреме“ и означава лоше време или олују, тешко је пронаћи адекватан синоним. Сличност са речју „утопија“, која се намеће, буди асоцијацију на хрватски превод овог израза „нигди-на“. Њега је својевремено похвалио и наш велики познавалац историје античке књижевности Милош Ђурић. Можда бисмо могли да укронију преведемо као „небивано“ или „небивање“. Наш народ је некада за мало изгледне, немогуће ствари говорио „не бива“, али као што видимо, могуће је о њима нешто претпоставити или размишљати.

Били смо изненађени позитивним реакцијама на књигу. Овде нема простора да буду побројани сви написи у медијима, а било би нескромно преносити позитивне реакције наших колега. Било је и негативних критика, нажалост углавном са тоталитарних маргина нашег друштва.⁸ Извесна наша историчарка је на једном месту рекла како смо радећи на *Алтернативној историји Србије* представили наше „историчарске мокре снове“. Историја није егзактна, она је научна дисциплина, а не наука, њу не чини само истраживање архивских докумената или разматрање егзактних природних сила и мерљивих друштвених кретања. Историчари

⁷ „What If? Counterfactualism in American History“, Princeton, New Jersey, March 2001, <https://history.columbian.gwu.edu/sites/g/files/zaxdzs3151/f/downloads/Silverman%20CV.pdf> (сајту приступљено 29. 5. 2020).

⁸ Оптуживани смо за ревизионизам, фашизам и екстремни национализам. Критике је већ побрао Марковић са својим првим текстом, Miloš Babović, „Alternativna istorija Predraga J. Markovića“, <http://www.sustinapasijansa.info/2015/05/alternativna-istorija-predraga-j-markovica/> (сајту приступљено 25. 5. 2020). Да бисмо касније са сличних адреса, на прилично немушт и псеудоунаучан начин, били оптуживани и заједно. Jelena Lalatović, „Alternativna istorija-tradicionalni identitet, O knjizi 'Alternativna istorija Srbije Predraga J. Markovića i Čedomira Antića'“, REČ, 86.32, 2016, 249–258.

таква разматрања ретко уносе у своје радове, а када то чине, уздржавају се од ширења теме у том правцу.⁹ Ипак, није увек било тако.

Разматрања алтернативних праваца у историји сежу у античку давнину. Историчари су препознали контрафактуална промишљања у старогрчкој филозофији.¹⁰ Чак је постојао термин ејкос (*eikos* – *εἶκος*, τὸ εἶκος), који је значио „вероватно“, „могуће“ и „разумно“. Препознали су оваква размишљања код Платона и Аристотела, као и код историчара Тукидида. Према појединим ауторима, контрафактуална историја у античкој књижевности тако је чак и старија од првих утопија, које се углавном везују за време раног хеленизма.¹¹ Један аутор је још 1981. избројао чак двадесет места у делу *Пелопонески рат* у којима је „син Олоров“ разматрао алтернативни развој историјских догађаја.¹² Поједини аутори чак тврде да је овакав начин размишљања „важан аспект Тукидидовог стила“.¹³ Атински генерал и историчар разматрао је између осталог шта би се догодило да Перикле није умро на почетку рата, те да није било Сицилијанске експедиције или наставка рата после ње. Занимљиво је да је Тукидид углавном разматрао могућности неповољније од стварности.

На прелазу у нову еру Тит Ливије, писац славне историје Рима *Огоснивања Града*, разматрао је алтернативни ток историје у коме је Александар Велики преживео болест од које је преминуо у Вавилону 323. године пре нове ере, па је након тога одржао своје апокрифно обећање и зарадио са Римљанима из освете, али и како би освајањем Апенинског полуострва, Сицилије и Картагине довршио освајање (познатог) света. Ливије је ово разматрање завршио закључком да би због природе уређења две државе и начина ратовања њихових војски Александар Велики на концу био поражен.¹⁴ Као аргумент могла му је послужити судбина

⁹ Cass R. Sunstein, „Historical Explanations Always Involve Counterfactual History“, *Journal of the Philosophy of History*, Volume 10: Issue 3, 2016, 439.

¹⁰ Victoria Wohl, *Probabilities, Hypotheticals, and Counterfactuals in Ancient Greek Thought* (Cambridge University Press: Cambridge, 2014).

¹¹ MARÍLIA P. FUTRE PINHEIRO, „Utopia and Utopias: a Study on a Literary Genre in Antiquity“, in by Shannon N. Byrne, Edmund P. Cueva, Jean Alvares (eds.), *Authors, Authority, and Interpreters in the Ancient Novel: Essays in Honor of Gareth L. Schmeling* (Eelde: Barkhuis 2006), 148–9.

¹² Robert Tordoff, *Counterfactual history and Thucydides*, in Victoria Wohl (ed.), *Probabilities, Hypotheticals, and Counterfactuals in Ancient Greek Thought...* 106.

¹³ *Ibid.* 107.

¹⁴ Titus Livius, *Ab Urbe Condita Libri*, IX, sections, 17–19; Ова контрафактуална тема била је и те како присутна у римској историографији и књижевности. Nikolaus L. Overtoom, „A Roman Tradition of Alexander the Great Counterfactual History“, *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae*, vol. 52 no. 3: (2012), 203–212.

једног хеленистичког монарха, Александровог млађег рођака, вероватно једног од најталентованијих античких војсковођа, Пира краља Епира, чији се поход на Италију, упркос тешко извојеваним победама, завршио фактичким поразом.¹⁵

У 11. веку кардинал Петар Дамијан написао је књигу *De Divina Omnipotentia*¹⁶ у којој разматра моћ Свевишњег размишљајући да ли би она била довољна да промени прошлост, па да тако у алтернативном историјском току Рим не буде основан. Аутору се таква могућност чинила незамисливом.

На прелазу у нови век Ђуанет Марторељ, млетачки витез и писац, написао је роман *Тиран Бели*. Овај витешки роман на каталанском, који је 1490, четврт века после ауторове смрти, довршио један његов пријатељ, представио је дела витеза Тирана, чијом заслугом је османска војска са Мехмедом Другим на челу поражена и протерана у Азију.¹⁷

Француски писац Луј Жофроа (1803–1858) написао је 1836. *Историју свейске монархије: Наполеон и освајање свейа (1812–1832)*.¹⁸ У овој књизи аутор пише о Наполеоновој победи у Русији до које је дошло у алтернативном историјском сценарију, годину дана пре стварног пораза. Три године касније, 1814, уместо да буде прогнан на Елбу, Наполеон је повео своје армије на Британију. Касније је успоставио универзално царство.

Јунак првог познатог контрафактуалног романа на енглеском језику сведочи о алтернативном свету из 1845. у коме су песници лорд Бајрон, Перси Шели и Џон Китс и даље живи.¹⁹ Први роман на тему алтернативне историје објављен је у Сједињеним Државама 1895. године. Према његовој радњи историја полази другачијим, непредвиђеним током када досељеници у Вирџинији проналазе велике количине злата и стварају утопијско друштво.²⁰

Пишући *Модерну уѿоѿију* 1905. године, Херберт Џорџ Велс сместио је алтернативну историјску радњу у савршену копију нашег света где је

¹⁵ Kai Brodersen (Hrsg.), *Virtuelle Antike. Wendepunkte der Alten Geschichte*, (Darmstadt 2000).

¹⁶ Pier Damiani, *De divina omnipotentia. L'onnipotenza divina*, (Saonara Il Prato, 2013).

¹⁷ *The White Knight: Tirant Lo Blanc by Martí Joan de Galba and Joanot Martorell*, Project Gutenberg, 62,158 free ebooks, <http://www.gutenberg.org/ebooks/378> (сајту приступљено 16. 5. 2020).

¹⁸ Louis-Napoléon Geoffroy-Château *Histoire de la Monarchie universelle: Napoléon et la conquête du monde (1812–1832)*, (1836).

¹⁹ Књига је објављена 1845. године, најновије издање нашег времена је из 2014. Nathaniel Hawthorne, *P.'s Correspondence*, (Createspace Independent Pub: 2014).

²⁰ Castello Holford, *Aristopia: A Romance-History of the New World* (Arena Publishing Co.: 1895).

само историја другачија.²¹ Било је то свега пет година након што је Макс Планк поставио познату квантну хипотезу.²² Мотивисан истим идејама као Томас Мор, Велс је савршени свет тражио у другим универзумима уместо у непознатим океанима.

Могло би се рећи да се прекретница у развоју овог жанра, бар кад је реч о ауторима историчарима, догодила када је сер Џон Сквјајар 1931. објавио сабране списе разних историчара под насловом *Да се догодило другачије*.²³

Алтернативне историје су током Другог светског рата, истински тоталног сукоба глобалних размера, постале део пропагандног настојања учесница које су својим становницима представљале дистопијски свет будућности у коме је друга страна победила. Развој науке донео је нова утемељења књижевницима који су алтернативне историје смештали у друге универзуме али доступна друга времена која је често било могуће изменити.

У новије време аутори какав је Исак Асимов популаризовали су ову тему, којој су посвећена многобројна филмска и телевизијска остварења. У наше време актуелан је роман Филипа К. Дика *Човек у високом замку* из 1962, на основу кога је 2019. године снимљена последња, четврта сезона популарне серије.²⁴ Заплет овог романа почиње након што на прекретници Другог светског рата нацистичка Немачка произведе и употреби нуклеарно оружје. Свет је од тада углавном подељен између сила Осовине и живи алтернативну историју. У овом роману постоје додири између алтернативних токова историје.

²¹ H. G. Wells, *A Modern Utopia* (Lincoln: University of Nebraska Press, 1967).

²² Patterson Charmayne, Mickens Ronald, „Counterfactual History is Consistent with Physics“, APS March Meeting 2017, abstract id. T1.227, <https://ui.adsabs.harvard.edu/abs/2017APS..MAR.T1227P/abstract>, (сајту приступљено 16 05 2020).

²³ Џон К. Скајар (1884–1958) био је британски писац и песник. John Collings Squire, *If it had happened otherwise*, 2nd edition (Sidgwick and Jackson: London, 1972). Оригиналнo је овај зборник садржао једанаест есеја. Међу њима и Черчилов „If Lee Had NOT Won the Battle of Gettysburg“, у ком разматра историју након замишљене победе конфедералних снага у Америчком грађанском рату. Остале текстове пишу писци и у мањој мери историчари, теме су везане за Француску револуцију – Луј Шеснаести „је имао атом снаге“, бег у Варен је успео. Краљица Мери од Шкотске „удала се“, према једном есеју, за дон Јохана од Аустрије, Маври су „победили“ снаге реконкисте у следећем сукобу, Наполеон је после Ватерлоа „побегао“ у Њујорк, па одатле са Боливаром ослободи Јужну Америку, Фридрих Трећи од Пруске, отац Вилхелма Другог, „није имао канцер“, генерални штрајк у Британији је „успео“ па је она постала комунистичка република, Бајрон је „постао“ грчки краљ, Бут „промашио“ Линколна. У америчком издању избачен је један а додата су још три есеја. Од овог времена потиче још један назив за жанр и чест наслов књига на ову тему: „Ако...“ („If...“).

²⁴ Philip K. Dick's novel, *The Man in the High Castle*, (G. P. Putnam's Sons: New York, 1962).

Владимир Набоков написао је роман који се догађа у Северној Америци која је делом остала у границама царске Русије.²⁵

До нашег времена сведоци смо бар двадесетак глобално познатих дела на ове теме, која су често имала екранизације. У филмској уметности ове теме су готово увек интегрисане са жанром научне фантастике.²⁶

Наш савременик, познати историчар Нил Фергусон (1964), објавио је књигу есеја под насловом *Виршуална историја*.²⁷ Он разматра могуће исходе историјских догађаја, одбацујући детерминизам и утицај разних сила на историјске догађаје, свдећи их углавном на деловање човека. Због изнесених погледа на контрафактуалну историју Фергусон је наишао на бројне негативне критике.

Упркос томе, када данас на једном од највећих портала посвећених науци – Гугл сколару (<https://scholar.google.com/>) – потражимо „контрафактуалну историју“ (*counterfactual history*), добићемо незанемарљиве 152.000 линкова.²⁸

²⁵ Vladimir Nabokov, *Ada, or Ardor: A Family Chronicle*, (Knopf Doubleday Publishing Group: New York, 2011).

²⁶ Запажени су следећи филмови: *Hitler – Dead Or Alive*, Nick Grinde dir., 1943, Charles House Productions, SAD; *Fatherland*, Christopher Menaul dir., 1994, Eis Film, Eis Film, Home Box Office (HBO), SAD; *Once Upon A Time In Hollywood*, Quentin Tarantino, dir., 2019., Columbia Pictures, Bona Film Group, Heyday Films, Visiona Romantica, SAD; *Resistance*, Amit Gupta dir. 2011, Big Rich Films, Film Agency for Wales, Square One Entertainment, Britain; *The Place Promised in Our Early Days*, Makoto Shinkai (dir.), 2004. CoMix Wave Inc., Japan; *Anonymous*, Roland Emmerich (dir.) 2011, Columbia Pictures, Anonymous Pictures, Centropolis Entertainment, Relativity Media, Studio Babelsberg Motion Pictures, Germany.

²⁷ Niall Ferguson, ed., *Virtual History: Alternatives and Counterfactuals* (Picador: London, 1997). Занимљиво је и разматрање француског аутора: Pierre Singaravélou et Quentin Deluermoz, *Pour une histoire des possibles. Analyses contrefactuelles et futurs non advenus du passé*, éd. Le Seuil, 2016.

²⁸ Помало немодерни историцизам заступљен је са тек 155.000 линкова.

КАТОЛИЧКА СРБИЈА БЕЗ СВЕТОГ САВЕ

Чедомир Антић

У областима које је населио српски народ налазила се граница између црквених области потчињених папи и цариградском патријарху. Све до средине 8. века области на западу Балкана биле су под јурисдикцијом римских папа. Тек је иконоборачки цар Константин Пети те области присајединио Цариградској патријаршији. Цркве су се касније мириле и свађале, али је до Великог раскола из 1054. готово целокупно Балканско полуострво остало у саставу патријаршије. Ова стара подела, најтрајнија последица владавине презреног иконокласта, свакако није била без утицаја на чињеницу да су од досељавања Срба на Балкан његове земље примале хришћанство из оба црквена средишта.

Српски кнез Дукље Михаило Војислављевић примио је у једанаестом веку, око 1077. године – управо у време врхунца клинијевске реформе – краљевска знамења од великог папе Григорија Седмог. Почетком 12. века прилике су се, међутим, промениле. Енергични Вукан, велики жупан Рашке, северне српске земље, преузео је првенство од својих дукљанских рођака. Под снажним утицајем Византије Рашка је баштинила традиције православља, око града Раса, који су отели царству, постојале су древне православне цркве чији је верски и политички значај био огроман. Управо после Вуканове смрти дошло је до феудалне анархије услед које је под магловитим околностима породица оснивача династије Немањића избегла у Дукљу, где се Немања родио и прво био крштен по римском обреду.

1. Византија и Рашка слабе у 12. веку, Србија постаје католичка

Замислимо да је после Вуканове смрти Рашка трајно изгубила значај, а у Цариграду тог времена није дошло до великог, последњег империјалног успона Византије под Алексијем, Јованом и Манојлом Комнином (од 1081. до 1180). Византија би тако опадала све до крсташког освајања 1204. године. У тим условима можда би Дукља задржала примат, а Рашка добила другачију политичку судбину. Католичка Србија, као држава с границом према Бугарској и Византији, а касније и Османском царству, пошла би другим путем у односу на Србију која је као део „Византијског комонвелта“ преузела његове традиције и с временом настојала да сама замени остарело царство на Босфору. Према другој, можда изгледнијој могућности, у Србији би се у недостатку снажног владара и јасног византијског узора развила православна црква лишена аутокефалне – самосталне – организације.

Да је Србија постала католичка земља и да је тежиште њене државе остало на приморју, вероватно је да би с временом дошло до јачања централизоване власти над Дукљом, Травунијом, Захумљем и Рашком. Супротстављена Византији, која је опадала, без веза са Бугарском, чије су аспирације после 12. века окренуте ка југу, таква Србија би своје тежње окренула ка успостављању католичанства у залеђу (пре свега у Рашкој) и борби против јеретика у Босни.

Немоћ централне државе и дугорочно слабљење Византије можда би у крајевима изоловане православне „епископије Србија“ довели до ширења богумилства. Србија би прошла дуготрајне ратове против јеретика и касније Османлија. Уколико би је у 14. или 15. веку покорили Турци, њен владар и племство би вероватно били прогнани, али би круна прешла на неку страну династију. Држава, чије би седиште вероватно било у Скадру, била би обновљена током 17. или 18. века. Тешкоће би настале око њеног односа са Млетачком републиком и Хабзбуршким царством. Од поделе и судбине каква је крајем 18. века задесила Пољску, обновљену Србију би можда спасле Француска револуција и пропаст Млетака. С временом би нововековна српска држава укинула феудализам, вероватно у време кад и Хабзбуршка монархија. Око њеног скиптра окупиле би се суседне земље, пре свега албанска племена чије су кратковеке државице, каква је била Кнежевина Арбанон, биле у пријатељству и рођачким односима са

српским владарима, али и Босна, у којој би после хришћанске победе над Османлијама превладао католички елемент.

Без исламизације и померања становништва на север, Срби и Арбанаши би вероватно задржали пријатељске односе. Уколико не би на северу данашње Албаније настала католичка арбанашка држава, они би се могуће укључили у неку већу српску или јужнословенску државу и имали би положај какав данас има Велс у Британији или Бретања у Француској. И док би Србија држала своје старе земље до Омиша, хрватска држава би у оквирима Хабзбуршке монархије била обновљена на северу – у областима банске Хрватске и Славоније. Без великих српских сеоба у хабзбуршке земље хрватски језик би вероватно био знатно другачији од српског и ограничен на мање просторе на данашњем северозападу Хрватске. Уколико би Хабзбуршка монархија покушала да освоји и присаједини католичку Србију, она би вероватно у савезу са Француском, Британијом и можда Пруском водила рат за самосталност и у време националног романтизма на сасвим другим основама ујединила суседне државе. Можда на начин сличан ономе на који је уједињена Италија. Западне државе можда би је виделе онако како су гледале Португалију.

Двадесети век затекао би католичку, приморску Србију као сиромашну државу која настоји да се индустријализује. Она свакако не би имала блиске везе са царском Русијом, али пошто се не би граничила с њом, настојала би да искористи њене интересе и антагонизме са суседима (Хабзбуршком монархијом или Бугарском). У Првом светском рату би вероватно била неутрална, пошто би он био вођен на истоку и западу европског континента. Појава фашизма у Италији, криза, сиромаштво и неуспех индустријализације довели би до појаве локалног фашизма. За време Другог светског рата Србија би вероватно била у статусу сличном Шведској или, уколико би се укључила у рат, Финској. После рата Србија би била међу државама са границе блокова, вероватно (посебно ако би било према вољи њеног становништва) на страни Запада. Вероватно са ауторитарним послератним режимом који би био некако збачен шездесетих или седамдесетих година. Држава би тада ступила у Европску економску заједницу. Уколико би се одржала народна династија и држава без већих потреса успоставила парламентарну демократију у 19. и индустријализовала се у 20. веку, можда би се одржала и монархија.

2. Православна Србија без самосталне цркве, народ по доласку Османлија већином прелази на ислам

Србија остаје претежно православна земља, али без самосталне народне цркве. Слична је била и судбина Босне. Она је, међутим, окружена католичким и православним државама била немирна и неизграђена све до краја 14. века, а православна црква је услед своје изолованости постепено прихватила јеретичка учења патарена (који су и превладали) и, касније, богумила. Почетком 15. века, уочи османског освајања, Црква босанска је почела убрзано да пропада.

Србија са сопственом православном епископијом без црквене самосталности тешко би изградила успешну средњовековну монархију каква је под Немањићима и снажним утицајем византијског света стварана током две стотине година. Вероватније је да би Рашка остала држава великих жупана који би се међусобно наслеђивали у породици по принципу сениоритета (најстарији члан би био изабран за владара). Њену црквену организацију, преосталу православну епископију, католичка Угарска, српске приморске државе и православна Бугарска оптуживале би за јерес. Уколико би се одржала, ова држава би се тешко ширила на југ, а с временом би идентитетски отпала од приморских српских земаља.

Долазак Османлија можда би довео до исламизације, чиме би вероватно у време пропасти Османског царства остао непрекинут територијални појас од Цариграда, преко Тракије, Македоније, до Србије и Босне, насељен већински муслиманским светом. У том случају питање националног ослобођења Балкана постало би сложеније и вероватно би у време покушаја еманципације балканских хришћана између 1839. и 1856. године – када је Цариград под притиском великих сила давао права другим вероисповестима – у Србији и Босни преовладала конзервативна беговска опозиција. Уколико велике силе не би освојиле Србију и Босну и раселиле њихово становништво, тек би с временом, у доба настанка модерне Турске и деколонизације у Азији и Африци, у њима преовладао „социјалистички ислам“. Уколико би њима владали конзервативни политички и верски кругови, оне би стајале у савезу са Немачком у оба светска рата. До нашег времена, после три деценије ауторитарне баасистичке (социјалистичке) или комунистичке власти, те двадесет година неуспешне транзиције, вероватно би исламске Србија и Босна доживеле покушај демократизације током „арапског пролећа“ и коначно деловање „Исламске државе“.

3. Православна Србија без самосталне цркве после векова под османским ропством доживљава обнову

Уколико би се у Србији одржало домаће православље и пружио упоран отпор Турцима – што је без култа Светог Саве, сећања на „светородну лозу Немањића“ и Косовски завет мало могуће – приликом опадања Османског царства ослобођена Србија пала би под власт Хабзбуршке монархије и била успешно покатоличена будући окренута против Османског царства и супарничког државног православља у Русији. Мала је вероватноћа да би домаће православље, са елементима богумилства и народних веровања, у време ратова за ослобођење Балкана крајем 18. и током 19. века привукло пажњу француским просветитељима и, касније, европским романтичарским интелектуалцима који у њему препознају русоовску религију слободе, лишену „византијске нискости и католичке заслепљености“, свештеничког угњетавања, монашких ускогрудости и државних прогона...

У том случају Србија би за европски Запад могла постати некакав идеал слободе... У њену, од стране устаника ослобођену земљу похрлиле би, свакако мање него у Грчку, али несумњиво, реке слободољубивих добровољаца из европских држава. Будући на осетљивом стратешком месту, таква би држава била нестабилна и свакако би била жртва неког тоталитаризма током 20. века. Данас би била демократска, али због своје мале територије и непостојања стратешког значаја не би била део етничких, идентитетских и верских подела које би на Балкану свакако постојале...